

Retrat de Joan Lloverias i Labró pintant, c. 1904.
Fotografia de Francesc Serra i Dimas.
Arxiu Fotogràfic de Barcelona (AFB).

JOAN LLAVERIAS I LABRÓ

(Vilanova i la Geltrú 1865 - Lloret de Mar 1938)

UN PRECURSOR DE L'AQUAREL·LA A CATALUNYA

Blanca Giribert

Joan Lloverias i Labró -del qual celebrem enguany els 75 anys de la seva mort- va destacar com aquarel·lista, en especial de la Costa Brava i va ser un dels precursors d'aquesta tècnica a Catalunya. El seu impacte en el món de l'art també es produí per la seva singularitat com a il·lustrador, i va ser un dels fundadors del setmanari satíric "Cu-Cut!" i col·laborador assidu de la revista infantil "En Patufet". El Museu Víctor Balaguer conserva dibuixos, aquarel·les i olis de l'artista, la majoria donacions que feu el mateix autor al museu el 21 de maig de l'any 1935. Aquest article és una oportunitat per donar a conèixer també algunes obres de l'artista custodiades en diferents col·leccions particulars que, per primera vegada, surten a la llum.

El gener de l'any 1974, la Biblioteca Museu Víctor Balaguer dedicà a Joan Llaverias una exposició-homenatge¹ en què es presentaren més d'un centenar de dibuixos a la tinta xina que havien servit per il·lustrar diferents revistes i contes. Així el definia la seva filla, Montserrat Llaverias, en el pròleg del catàleg: *“Penso que el “currículum” del meu pare deu ésser recollit en una breu menció de les seves activitats i dels seus apassionaments: pintor a l'oli, aquarel·lista, humorista gràfic, dibuixant a la ploma –animals i escenes de la vida real- amb finalitats il·lustratives, excursionista, afeccionat a la zoologia i a la botànica, enamorat del mar i navegant”*.

enguany, volem recordar que fa setanta cinc anys que el dibuixant, pintor i aquarel·lista vilanoví Joan Llaverias i Labró moria² a la seva de Lloret de Mar, a l'edat de 73 anys.

Va néixer el 10 de novembre de 1865³ al carrer de Santa Madrona de Vilanova i la Geltrú. Fill d'Isidre Llaverias i Josefa Labró, pertanyia a una família benestant, dedicada a negocis relacionats amb la marina. Començà el Batxillerat al Col·legi dels pares Escolapis de Vilanova, però abandonà en el segon curs. Les passions infantils de Joan Llaverias no passaven per estudiar aritmètica, geografia o història, sinó per observar la natura, experimentar i dibuixar-la: *“[...] fins on la memòria m'arriba, copiava bèsties de bon principi. I com que a casa no teníem cap Història Natural, havia d'emprar la d'uns amics que em deixaven una edició monumental, els volums de la qual amb prou pena podia tragar d'un a un. Aleshores vingia a omplir llibretes i buidar caps de tints i conjuminar àlbums de bèsties que em formava jo mateix [...] Els meus jocs d'infant eren amb bestioles (pobretes!); l'hort de casa em semblava un món: les sargantanes les feia nedar; les llagostes les alimentava amb mosques, però*

en canvi les feia tirar d'un carretonet. Els dies de pluja, caçava cargols, que arrenclarava testa contra testa, i el que pujava damunt era el vencedor [...]”.

Una altra de les seves passions infantils fou construir barques i fer-les navegar al safareig de casa: *“Més tard, em vingué la dèria de construir i fer nedar barquetes i ja grandet vàreig començar el batxillerat, del qual val més no fer menció, perquè acabà malament, o per millor dir, no acabà; tenia jo un marcadíssim horror pels mestres i els llibres de text. Patufistes que em pugueu llegir, estúdieu a temps, que jo, per no haver-ho fet així, he tingut d'estudiar de vell i gràcies a Déu que m'ha estat donada prou voluntat per a sortir-m'è’n”⁴*.

Dues passions d'infantesa que marcarien, d'una manera contundent, la seva trajectòria professional i vital.

ANYS DE FORMACIÓ, PINTOR I CARTELLISTA

L'any 1880, als 15 anys, es trasllada a Barcelona per estudiar a diferents acadèmies privades. Dos anys més tard, l'any 1882, entrà a l'Escola Oficial de Llotja on tingué a Fèlix Mestres, Miquel Utrillo i Dionís Baixeres com a companys. En aquell moment el pintor paisatgista Lluís Rigalt n'era el director, càrrec des del qual intentà fomentar entre els alumnes l'acostament a la natura. Justament, les hores lliures que li deixava la formació acadèmica les dedicava a anar a pintar al port de Barcelona i, els caps de setmana, a la platja de Vilanova. I Llaverias definia irònicament els anys d'estudiant en aquella institució d'aquesta manera: *“Cinc o sis cursos de pintar a l'oli i homes despullats. I, efectivament he resultat marinista i pintor a l'aiguada”*.

Regata, oli sobre tela, 1898. Col·lecció particular.

Llaverias inicià la seva activitat artística⁵ com a pintor i cartellista. El seu nom, però, no esdevingué popular fins que, a començaments del segle XX, l'any 1902, es donà a conèixer com a dibuixant del setmanari humorístic amb inspiració política *¡Cu-Cut!*.

Abans del vint-i-quatre de setembre de l'any 1883, un jove Joan Llaverias -aleshores comptava amb 18 anys- s'ofereix a pintar algun retrat destinat a la rotonda d'il·lustres vilanovins de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer⁶. Fou el mateix Víctor Balaguer qui pensà que "*podría hacer el retrato de Cabanyes, suplicando a la familia de éste que permitiera á aquel sacar una copia del que existe en la Masia*"⁷. Tanmateix, no serà fins al juny de 1884 quan Llaverias, aprofitant les vacances, s'instal·la a Vilanova i la Geltrú i comença a treballar. "*Están hechos dos retratos para la rotonda, el de D. Francisco Vidal y el de D. Salvador Samá. Cusí hace el de Vivó. El joven Llaverias está en [...] de vacaciones y se va a ocupar en hacer el de Cabanyes que es el que más conviene*"⁸. Una obra que amb el temps ha adquirit una gran importància, ja que és un dels pocs retrats que es conserven del poeta

Manuel de Cabanyes i Ballester, juntament amb els de la Masia Cabanyes.

L'any 1885 es presentà per primera vegada amb l'obra *El Moll de Barcelona* (oli sobre tela), a la I Exposición de Acuarelas, Dibujos, Pinturas al óleo y Esculturas, organitzada pel Centre d'Aquarel·listes⁹. De la mateixa època deu ser l'obra que el Museu Víctor Balaguer té exposada a la Pinacoteca, l'oli sobre tela *Porta de Sant Pau. Vista d'un port*¹⁰, i que fou donada per l'artista al museu, el maig de l'any 1938.

La fascinació pel mar, primer amb olis i més endavant amb aquarel·les, és una constant en la seva trajectòria pictòrica [Rosich, 2008]. D'aquesta època és l'obra exposada també a la Pinacoteca del Museu Víctor Balaguer, *Marina*, que l'artista pintà per encàrrec de l'industrial cotoner nascut a l'Havana, Enric Santacana Pérez (l'Havana 1865 - Vilanova i la Geltrú 1917)¹¹. Un altre exemple del seu interès pels temes marítics foren altres obres com *Futuro Yachtman*¹², de l'any 1898 i que es conserva al Museu Nacional d'Art de Catalunya. Aquest

Escolanets al interior d'una església, oli sobre tela, 1897.
Col·lecció particular.

oli, que representa un home damunt d'un bot al port de Barcelona, fou adquirit a l'Exposició de Belles Arts de Barcelona de l'any 1898, en la qual obtingué la medalla de tercera classe. També cal destacar una obra que pertany a una col·lecció particular, *Regata*¹³, datada l'any 1898. S'hi representa un home i dues dones asseguts a la coberta d'un vaixell mentre gaudeixen de les regates que tenen lloc al port de Barcelona. Altres obres, pertanyents a una col·lecció particular, datades l'any 1897, ens mostren un Llavèria ben diferent, gens conegut. Es tracta de dos olis que representen dos escolanets a l'interior d'una església.

S'ha parlat del fet que en Joan Llavèria no freqüentà tavernes i cafès de la bohèmia barcelonina i que això el privà, potser, de fer-se més famós. Sí que és veritat que no fou un assidu a *Els Quatre Gats* i que no combregava amb la bohèmia modernista. Una de les seves màximes distraccions fou -al llarg de tota la seva vida- passar una estona els diumenges al Real Club Marítim de Barcelona¹⁴, on desplegava la seva afició de navegar i prenia part en tertúlies

i, de passada, dibuixava alguns dels vaixells esportius que hi havia ancorats. Cal dir però que en Llavèria estigué sempre molt actiu en les diferents edicions dels concursos i exposicions de pintura celebrats a la ciutat, i formà part d'una de les institucions culturals més importants del país, el Cercle Artístic de Sant Lluç. L'any 1895 Joan Llavèria esdevé soci del Cercle Artístic de Sant Lluç [Machi, 2011] entitat que naixerà com una escissió del Reial Cercle Artístic¹⁵.

Ara bé, tot i no ser un concorrent de les animades tertúlies d'*Els Quatre Gats*, ens consta que va participar en alguna de les activitats que s'hi organitzaven, com una exposició de cartells. Un aspecte a remarcar de la trajectòria professional de Llavèria fou la seva dedicació al cartellisme¹⁶. L'any 1899 va ser convocat el Concurs de Cartells de Carnaval a Vilanova i la Geltrú. Els projectes de cartells foren exposats a *Els Quatre Gats*¹⁷, on era esperat el veredict. Llavèria aconseguirà el primer premi i l'accèsit¹⁸. En Pere Romeu donà la seva opinió sobre l'exposició dels cartells presentats al concurs: "*Val més qu'ls parli del concurs de*

Cartells del Carnaval de Vilanova de l'any 1899.
Col·lecció particular.

Dibuix que representa Joan Llaverias rodejat d'animals.

cartells organitzat per la junta de festa del carnaval de Vilanova, he llegit, no se en quin diari, que lo jurat no vá estar encertat en donar los premis y no sé quantas cosas més de favoritisme, caciquisme. En veritat no veig fonament per tals exclamacions Puig tots desde els organitzadors del certament (consti que jo no hi tinch part ni partida, me van demanar per exposar els cartells y prou), fins als artistes, al menos la majoria, han quedat contents del resultat; es cert que no hi había res notable, pero el conjunt era bastant passador; al anunciar el concurs ab premis modestos, ya no era de esperar rebre treballs de primeras firmas, pero ab tot, ben contents poder, estar els organitzadors, del número de cartells rebuts y de la calitat en conjunt; la prova n'és que apart dels premis y accésits s'han venut uns quants cartells més á particulars⁷⁹. Aquell mateix any participà en una exposició de cartells a Barcelona, organitzada per la casa Codorniu per escollir el de la nova campanya: "Sabemos que la Casa Codorniu ha comprado a nuestro paisano el conocido pintor Sr. Llaverias uno de los carteles que para la exposición que se celebró en Barcelona, anunciadora del Champagne de dicha casa, pintó el mencionado artista. Damósle la

enhorabuena porque esto significa que si no mereció el premio del Jurado, acertó en el gusto del cosechero Sr. Codorniu, lo que para nosotros vale más"²⁰. També participà, aquell 1899, a la IV Exposició de Belles Arts de Barcelona, organitzada pel Cercle Artístic de Sant Lluç, juntament amb Alexandre de Cabanyes, Joan Llimona, Arcadi Mas i Fondevilai Lluís Masriera. Més cartells de Llaverias s'exhibiran un any més tard al Cercle Artístic de Sant Lluç. De l'any 1902 és el cartell publicitari del Reial Club de Barcelona i del 1903 és el cartell publicitari del *Jabón líquido Ideal*.

Joan Llaverias es casa l'any 1900 amb Antònia Serra i Puig i es trasllada a viure a la Gran Via de les Corts Catalanes de Barcelona. El 10 de novembre de 1901 neix la seva filla Montserrat.

JOAN LLAVERIAS I LA IL·LUSTRACIÓ

Llaverias inicià la seva carrera artística com a pintor i cartellista, però fou la il·lustració l'àmbit en el qual destacà de manera notable i que esdevindrà, al llarg de la seva vida, el seu mitjà

Cartell publicitari del Reial Club de Barcelona, 1902.

Cartell publicitari de Codorniu, 1899.

de subsistència²¹. Com comentàvem, pot ser que s'hagués iniciat en el món de la il·lustració a Vilanova i la Geltrú, on podria haver col·laborat en les revistes *L'Àngel del campanar* i *l'Angelet del Campanar*. Amb tot, el gran salt el donarà quan, el dos de gener de 1902, va aparèixer com a membre del grup fundacional del setmanari satíric *¡Cu-Cut!*, revista dirigida per Manuel Folch i Torres i en la qual col·laborà fins al tancament, l'any 1912²².

A partir de 1906 es converteix també en assidu col·laborador de la revista infantil *En Patufet*, ell i Junceda²³ en foren els principals protagonistes i en la qual apareixen ja els seus característics animals que assumeixen tots els vicis i les virtuts dels humans. També col·laborà en la il·lustració de novel·les i llibres infantils, com *De quan les bèsties parlaven* o *Encara parlen les bèsties*, de Manuel Folch i Torres, de l'any 1909, que significaren la seva consagració com a animalista. Igualment col·laborà en altres revistes infantils com *El Violet* o *L'Esquix*. La seva anomenada com a pintor paisatgista i de marines el portà a il·lustrar la majoria de contes amb un rerafons mariner.

El seu gran amic i constant col·laborador en diverses empreses, el dibuixant Joan G. Junceda, transcriu unes frases que defineixen ben bé Llaverias. Situa una narració²⁴ en un indret on diverses bèsties conversen i reflexionen sobre el món dels homes i la relació que tenen amb els animals: “[...] *L'odiós pagès que ens ha fet llaurar anys i anys -bramulaven els bous- quan ja no podem aguantar-nos drets ens porta a l'escorxador (fixeu-vos bé: a un edifici fet exprés per a llevar-nos la vida) i després ens ven en el mercat fent-nos passar per vedella! – I a nosaltres- clamaven les sardines- que ens treuen de la mar sense compadir-se dels trenta mil fillets que cada mare deixarà orfes!*” [...]. La reflexió final de tots els animals és que “[...] *tres homes solament –van dir totes les bèsties- tres homes solament, des de que el món és món, ens han comprés i ens han estimat de debò: Isop, els de les faules, Sant Francesc d'Assís i en LLaverias.*”

En una entrevista que Esteve Busquets i Molas feu a Joan Llaverias, i que fou publicada a *El Correo Catalán* el 15 d'abril de 1973, el periodista li preguntà:

“-En qué le gustaría emplear su obra? Llaverias, una

| *El grill mentider*, dibuix sobre paper, c. 1935.
| Museu Víctor Balaguer, núm. inv. 1271

| *Interior amb àrabs*, dibuix sobre paper, c. 1935.
| Museu Víctor Balaguer, núm. inv. 1275.

mica ruboritzat, va respondre: -"En una pel·lícula de dibujos de animals y yo sentado en butaca de preferència". En ocasions se n'ha parlat com el *Walt Disney* català. [Domènech i Moner, 1988]

I aquest és l'aspecte més peculiar i simpàtic de la seva obra, ja que es va especialitzar en un gènere gens conreat a casa nostra. Donà vida als animals dibuixant-los vestits amb barrets, abrics o fent-los parlar i ballar. És a dir, els va humanitzar²⁵.

El Museu Víctor Balaguer conserva un total de 13 dibuixos destinats a il·lustrar diferents publicacions infantils, que el mateix artista donà al museu el maig de l'any 1935.

JOAN LLAVERIAS AQUAREL·LISTA

"[...] Vingué el temps del *Cu-Cut*, i amb la coneixença d'en *Cornet*, *Baguñà* i *Junceda* i els literats *Manuel* i *Lluís Folch* vàreig anar esdevenint dibuixant, però un dia em va tornar el record de ço que havia navegat i amb els estris de pintor, enlloc d'agafar una nau, vaig pujar al tren, anant a raure a l'Estartit. Aquell espadat imponent i aquells illots de

les Medes vistos de terra estant, o a fregar pedres, en un bot, prenien una majestat i una ardidesa tal, que feien rebrotar el pintor... i amb quina fúria!..."²⁶

De la infantesa i dels primers anys de formació LLaverias descobrí el paisatge, les marines, la natura, l'amor cap a l'aire lliure. Com ja hem comentat, durant els anys de formació anava a pintar al port de Barcelona i els caps de setmana a la platja de Vilanova.

No obstant això, la seva gran inspiració la trobarà en els paisatges de la Costa Brava i, per això, la major part de la seva obra pictòrica la desenvolupà en aquest indret de la costa catalana, on ja el trobem pintant a l'estiu de 1892, primer olis, però a partir de l'any 1896 sembla que comença a pintar a l'aquarel·la, si bé, de moment, no presenta les obres en públic.

Joan Llaverias va ser a Catalunya un precursor de l'ús de l'aquarel·la²⁷ en una època en què els aquarel·listes eren, en general, simples aficionats. I si es va dedicar a l'aquarel·la va ser animat per Joan Llimona, el qual, en veure'n les primeres

Escena infantil amb nena i gos, dibuix sobre paper, c. 1935. Museu Víctor Balaguer, núm. inv. 1278.

El Gall, aquarel·la, c. 1935. Museu Víctor Balaguer, núm. inv. 2102

obres, va quedar impressionat i l'animà a continuar. El conjunt d'obres que realitzarà sobre la Costa Brava al llarg dels anys està considerada l'obra mestra de l'art de l'aquarel·la catalana del segle XX.

L'any 1905 LLaverias havia iniciat obertament la seva dedicació a l'aquarel·la. No se sap què influí en l'ànim de LLaverias per deixar l'oli i iniciar-se en l'aquarel·la, però el fet és que s'inicià en aquesta tècnica just l'any en què visita Lloret per primera vegada. Possiblement per la bellesa de les cales, la transparència de les aigües o la lluminositat del paisatge [Domènech i Moner, 2011]. Aquest tipus de pintura, amb antecedents en els manuscrits medievals i en els dibuixos dels alemanys Dürer i Holbein, que perfeccionaren en el segle XVIII els anglesos i que els impressionistes francesos feren servir notòriament, havia estat utilitzada a Catalunya per Fortuny i altres pintors com a mostra d'espontaneïtat, ja que amb aquest procediment la primera pinzellada resulta sempre definitiva i posa de manifest la gràcia i el domini de l'artista²⁸.

"[...] Com és que les marines us surten millor a l'aquarel·la que a l'oli?" -diuen que li preguntà un dia l'editor Bagunyà-. "Això no té res de misteri -contestà el pintor-. Les marines que pinto a l'aquarel·la les pinto amb aigua de mar [...]"

S'ha dit que LLaverias arriba a Lloret per primera vegada l'any 1905, tot i que hi ha indicis que ja hi va anar l'any 1902. El cas és que quan LLaverias arriba a Lloret és, en certa manera, un camp verge, ja que pocs pintors n'han pintat els paisatges. A partir del moment en què descobreix Lloret, les anades i vingudes entre Barcelona i aquesta població de la Costa Brava comencen a ser força habituals, tot i que Lloret no té encara l'exclusiva de la seva dedicació. Ben aviat, però, Lloret es convertirà en el motiu principal de la seva obra.

"Platges i roquissers de Lloret! No teniu l'esquerpa grandiositat de l'Estartit o Cadaqués; vostra bellesa és més dolça, lluminosa, alegre; enlloc es combinen tan bé les corbes repetides de les platges, entre els penyals vestits de vegetació fins arran d'aigua, de fons menys pregon, que els fa incomparablement

rics de transparències; de la punta de Santa Anna, a Blanes, fins a la Javirola, més enllà de Tossa, són pocs els racons i puntes que no hagi pintat”.

Llaverias fou un dels millors intèrprets del paisatge de Lloret. I va ser, si no el descobridor pictòric, sí el primer divulgador de la Costa Brava. L'any 1905 va pintar a Roses, l'Escala, l'Estartit, Les Medes i Begur, quaranta aquarel·les que, al gener de 1906, exposava a la Sala Parés, mostra que titulà “La Catalunya Grega”. La *Il·lustració Catalana* del 4 de febrer de 1906 se'n feia ressó: “*Les aquarel·les d'en Llaverias valen realment la pena de veureles i de comprarles perquè tenen dues qualitats de primera: son espontànies, és a dir compostes i fetes sincerament, ab honradesa artística i ademés son assequibles a moltes butxaques*”.²⁹

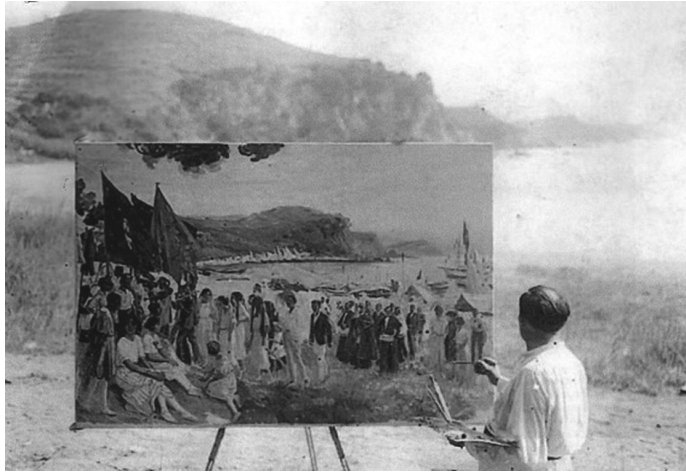
Al maig de 1908 se celebra a la Sala Parés la Primera Exposició d'Aquarel·listes de Catalunya, una col·lectiva que agrupà 26 pintors i un total de 107 obres. Molts crítics coincideixen a afirmar que Llaverias n'és l'autor més destacat: “*Descuellan ante todo las acuarelas ya famosas de Llaverias, famosas en España, pero más en Inglaterra, donde el talento de este sensible artista es estimado entre los bien cimentados de la pintura a la aguada del Reino Unido [...]*”

La pràctica de la tècnica de l'aquarel·la al nostre país no era prou reconeguda com ho havia estat i ho seguia sent a altres països d'Europa. Per això, Llaverias, va travessar les nostres fronteres com a aquarel·lista i la seva fama va arribar a Anglaterra. L'any 1911 Londres descobreix la Costa Brava. Llaverias exposa a la Víctor Gallery de Londres 50 aquarel·les -entre les quals hi ha escenes de la muntanya de Montserrat- amb el títol “Catalonian Spain. Sunny Spain”, i va obtenir un gran èxit. La premsa dona a entendre que era

la primera ocasió en la qual, gràcies a un artista plàstic, el paisatge català arribava a Londres. Alguns crítics li retreuen l'aparició de figures en alguns quadres, les quals, segons ells, perjudiquen l'efecte magnífic dels paisatges. Es convertirà, per tant, en el descobridor pictòric de la Costa Brava.

L'any 1910 projecta anar a pintar a Eivissa durant la temporada d'estiu. En una carta del 18 de juny de 1910 diu: “*Amic Martínez, jo el mes que ve, voldria anar-me'n a pintar a Ibiza; desitjo, doncs arreglar l'assumpte per lo que va de mes. Si vos no tinguéssiu de baixar, jo pujaria*”. S'intueix per aquesta i altres cartes que Martínez es convertí, a Lloret, en una mena de representant. I en altres cartes el pintor li recorda que ha de deduir el 10% de l'import del quadre que li ha venut. [Domènech i Moner, 1990]. L'any 1912 el trobem instal·lat a Eivissa i mostra un clar interès per pintar figures ³⁰: “*Ja sóc instal·lat a sant Antoni; per ara no estic gaire content. Si no puc pintar figura guillaré*” [Domènech i Moner, 1990]. En un diari eivissenc³¹ s'anuncia una propera exposició de quaranta aquarel·les de Llaverias a Barcelona i després a Londres. Segons aquesta notícia, publicada amb posterioritat a la data de l'exposició que Llaverias celebra a Londres (1911), sembla que va tornar a exposar a la capital anglesa. El seu nét, Lluís Cantfll Llaverias, no en tenia notícia, i entre els seus papers i documents no hi troba cap informació. Potser li van proposar tornar a exposar a Londres però per diferents motius l'exposició no es va celebrar?

A partir d'aquest moment es produeix un major interès per la introducció de la figura humana, ja que a Eivissa s'ha sentit captivat no només per un paisatge, sinó per tot un ambient. Alguns crítics veien en aquesta nova introducció un defecte que només era justificable pel fet que d'aquesta

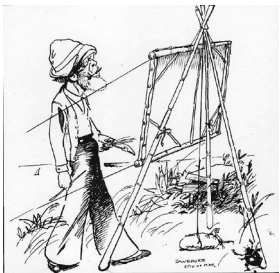
Llaverias pintant la Processó de Santa Cristina, c. 1921.
 Fotògraf desconegut.

manera introduïa una nota de color. Altres veien incorreccions en les figures, que es justificaven com una acció voluntària amb la finalitat de no distreure l'atenció de l'observador de les aquarel·les. Del 23 de març al 7 d'abril de 1914 exposà, a la Galeria Esteva, 21 aquarel·les i 9 olis dedicats a Eivissa, amb el títol, "Iviça".

Des de l'any 1914 s'establí a Lloret, de forma definitiva, tots els estius, al barri de Venècia, barri de pescadors. A partir d'aquest moment contribuí en diferents iniciatives culturals de la vila, com la decoració de l'església parroquial de Lloret³²—que acabava de patir reformes—, i va ser l'encarregat de l'escenografia per a una obra de teatre³³, o es va convertir en el director artístic de Jocs Florals³⁴ de Lloret. A partir de 1921 les anades a Santa Cristina sovintejaren i és allà on va concebre el quadre que representa la *Processó de Santa Cristina*³⁵ i que es conserva actualment a Can Saragossa³⁶. Primer feu un esbós³⁷ i després realitzà el quadre *in situ*. Fou sobretot paisatgista, però se'n coneixen alguns retrats —en pintà dos de la seva filla³⁸—, i la processó de Santa Cristina és una mena de retrat col·lectiu.

Entre els anys 1915-1920 es porta a terme, a Barcelona, l'edició d'una col·lecció de postals d'aquarel·les de tema montserratí³⁹, sota el nom de "Catalunya Artística", que reproduïx magnífiques obres de Llaverias. D'aquesta sèrie de 10 postals de 9 x 14 cm, se'n conserva una en una col·lecció particular de Vilanova i la Geltrú.

L'abril de 1918 exposà a les Galeries Laietanes i la crítica se'n feia ressò de la seva mestria: *"L'exposició d'aquarel·les i olis d'en Joan Llaverias que avui s'inaugura és sens dubte la millor que mai hagi organitzat aquest artista. En ambdós gèneres de pintura el senyor LLaverias ha lograt, de ja fa temps, una mestria envejable però que avui és encara superada. En les aquarel·les, sobretot, el virtuosisme, la pulcritud, la prestesa, la lluminositat, l'ambient són qualitats que cap més artista de la nostra terra, i molts comptats de forasters, podrien sobrepassar, o tan sols igualar. Anglaterra, que és el país que més i més amorosament ha conreuat aquest gènere, coneix pocs artistes que li puguin fer dignament costat [...] Si bé és cert que aquest distingit marinista sempre havia mostrat aquest domini de la pintura a l'oli que's comprova ara en les seves teles, totes*

Autoretrat, dibuix a tinta, estiu de 1938.
Col·lecció particular.

Cala Perduda, aquarel·la, c. 1933.
Museu Víctor Balaguer, núm. inv. 245.

*elles espontànies i traçudes, d'una justesa de valors i d'una harmonia de color equiparables a les virtuts de la seva paleta d'aiguada*⁴⁰

Com a norma general, Joan Llavèrials treballava sempre a l'aire lliure, al carrer, al camp o en tot cas a casa seva mateix, però no fou un artista d'estudi. Tot i així, el dibuixant Valentí Castanyes i Borràs⁴¹, deixeble de Llavèrials, parla d'un taller al carrer Mitjà de Sant Pere a Barcelona [Domènech i Moner, 1988]. I el fet que patís de bronquitis motivà alguns fets al llarg de la seva vida⁴², entre els quals que mai portés cavallet per evitar traslladar pes. Això feia que utilitzés un cavallet improvisat amb tres canyes lligades amb un cordill a l'extrem del qual penjava una pedra com a contrapès, com si fos un element més de la natura. Fins i tot el bastiment per subjectar la tela el feia de canyes, com s'il·lustra en l'autoretrat que realitzà l'estiu de 1938 i que pertany a la col·lecció del seu nét, Lluís Cantín Llavèrials.

Justament, el seu nét explicava que *“en aquells temps, els nanos tenien una gran afició per la pesca. Aleshores no hi havia les canyes d'ara i ens les feiem amb bambú. Jo vaig aconseguir una canya preciosa.*

La vaig portar a casa amb gran il·lusió. La tenia guardada i un bon dia vaig veure que la canya havia desaparegut. Buscant, buscant, vaig veure que l'avi despistava. A la fi vaig esbrinar que l'havia usat per fer un bastiment de quadre”.

Sortia de casa al matí -cap a les 10 o 10.30 h - i no tornava a casa fins a la tarda -a les 17 o les 18 h. El seu nét era l'encarregat de portar-li el dinar, perquè no hagués de carregar pes, i alguns altres nens li portaven els estris que, com ja comentàvem, havia aconseguit reduir al mínim. I deixava tots els estris de pintar -a excepció dels pinzells, que se'ls emportava a casa per rentar- en una barraca de vinya⁴³.

Moltes vegades contemplava la costa des del mar, embarcat. A les illes Medes, una barca, on portava els estris de pintar, el conduïa al matí a l'illa i el recollia al capvespre. La contemplació del paisatge des del mar li facilità el descobriment de cales amagades, de llocs desconeguts i de visions inèdites. Ell mateix ens descriu l'experiència a les illes Medes: *“Deu dies de quasi Robinson a la Meda, trescant pels penyals, el cap serè i el peu segur*

Cala Frares, oli sobre tela, estiu de 1938.
Col·lecció particular.

*em permeteren fer pintura i alpinisme [...] Enfront, aspres penya-segats, cantelluts illots, emergint feréstecs, afectant insospitades formes, línies i colors incomparables que el mar eternament estrafa; cales infernals amb esquelets de bèsties estimbades, enderrocs caòtics, on el mar ronca i esbufega amb alè de gegants, rogalls estranys, soroll de trepig que fan tombar el cap vivament, solituds completes i qualque volta, la basarda fent recollir els estris ... bon xic de pressa” [Puig Rovira, 1974]. En ocasions pintava un mateix indret a diferents hores del dia. N’és un exemple l’oli sobre tela conservat al Museu Víctor Balaguer, *Platja perduda*⁴⁴, nom que és molt significatiu del fet que anava a pintar racons en barca, llocs de difícil accés. Però també pintava un mateix indret amb diferents tècniques pictòriques, aquarel·la i oli, per captar diferents llums segons la tècnica utilitzada. Possiblement el conjunt d’obra feta amb la tècnica a l’oli no té la singularitat de les aquarel·les o dels dibuixos animalístics. Malgrat tot, retrobem igualment, en el cas de les marines, unes aigües transparents i vives.*

L’any 1924 o 1925, Lloverias passa una temporada al sud de França, al Balneari de Montdoré, per curar-se del problema de bronquitis. D’aquest

període ens queda alguna obra que sembla fugir de la lluminositat habitual dels seus quadres.

Durant la Guerra Civil els milicians li prohibiren anar a pintar a les platges i cales acusant-lo d’espionatge. La seva solució davant la impossibilitat de pintar el mar fou pintar zones de la pagesia, com basses, sínies... Llocs on l’aigua hi fos present. I sembla que la seva filla feu gestions a la Generalitat fins a obtenir una ordre que revoqués aquesta absurda prohibició. “*De Lloret, el meu avi, ho va pintar tot: roquissers, platges aigües i, fins i tot, quan en plena guerra aquella inefable policia instal·lada a Can Conti, li va prohibir de pintar la mar, “on podria fer espionatge”, es va refugiar terre endintre, cercant l’aigua en basses i rieres, perquè, malgrat ser aigua dolça, eren aigües de Lloret*”⁴⁵. Un exemple d’aquest període fou l’obra *Camp de Can Xanca*, pintada a Lloret l’hivern de 1938 i que pertany a la col·lecció particular del nét del pintor.

Joan Lloverias morí el 18 de novembre de 1938 a Lloret, ara fa 75 anys. Disset anys després de la seva mort, l’any 1955, les Galeries Victoria de Londres van tornar a dedicar una exposició al gran aquarel·lista català.

Notes

1. Catàleg de *l'Exposició-Homenatge a Joan Llaverias*. Biblioteca –Museu Víctor Balaguer, gener de 1974. Posteriorment, el maig-juny de 1974, va ser presentada al Reial Cercle Artístic de Barcelona.
2. Morí el 18 de novembre de 1838 i fou enterrat al cementiri de Lloret [La Vanguardia del 23 de novembre de 1938]
3. Partida de Baptisme de Joan Llaverias, nº 365 del registre. Arxiu Comarcal del Garraf.
4. Text extret de *LLaverias. Els Homes d'en Patufet*. Amb aquest títol començaven totes les monografies que l'editorial David va publicar a partir del 14 de març de 1925. Havien passat vint anys des del primer número d' *En Patufet* i encara en quedaven uns quants perquè es deixés de publicar el setmanari, però els escriptors i dibuixants de la publicació ja s'havien convertit en un patrimoni del país. En aquesta col·lecció van aparèixer sis títols de gairebé 100 pàgines, dedicats a tres escriptors i tres il·lustradors: J. M. Folch i Torres, Joan G. Junceda, Gaietà Cornet, M. Folch i Torres, Joan Llaverias i Clovis Eimeric. En tots els casos es tractava de presentar la vida i l'obra dels personatges a través d'articles escrits per amics o admiradors seus i de donar a conèixer algunes mostres dels seus textos o dels seus dibuixos. En cap cas faltava una caricatura [...] a més d'una entrevista.
5. S'ha comentat que els seus primers passos com a dibuixant els donà a partir de l'any 1883 [Puig Rovira, 1974], quan comença a fer il·lustracions destinades a les revistes locals vilanovines -de caire satíric i humorístic- *l'Àngel del Campanar* i *l'Angelet del Campanar*. He consultat les dues revistes: *L'Àngel del Campanar* presenta il·lustracions signades per “*Gasparet*” o “*Gaspanet*” (desconec si potser fa referència a en Llaverias). *L'Angelet del Campanar*, publicació que substituirà a *l'Àngel del Campanar* a partir del vuit d'agost de l'any 1885, també presenta a la pàgina final de cada número una il·lustració però cap d'elles està signada, de manera que amb la informació de què dispo en aquests moments no puc afirmar que siguin d'en Joan Llaverias.
6. Es tracta d'un oli sobre tela ubicat encara, avui en dia, a la rotonda de vilanovins il·lustres. Nº d'inv. 8590
7. Es refereix, amb tota probabilitat, a l'oli sobre tela exposat actualment a la *Sala Russa* de la Masia Cabanyes, obra d'en Pelegrí Clavé i Roqué (Barcelona 1811-1880).
8. Carta d'Espoy a Víctor Balaguer, del 12 de juny de 1884. Biblioteca Víctor Balaguer.
9. El Centre d'Aquarel·listes té l'origen en un grup de pintors que tenien predilecció per l'aquarel·la, entre ells Tomàs Moragas i Torras, Maurici Vilomara i Virgili i Lluís Labarta i Grañé. Més endavant s'hi afegiren Rossend Nobas, Eusebi Planas, Josep Lluís Pellicer, Manuel Moliné i Sadurn deop, Ramon Alorda, Ramon Amado, Ramon Bellver, Enric Cusachs, Emili Cassals, Antoni Caba, Lluís Labarta, Agustí Rigalt, Joan Vila Cinca i d'altres artistes que sentien l'aquarel·la, però que també realitzaven activitats artístiques amb altres procediments. L'entitat s'instal·larà en un pis alt de la casa de la Canonja, anomenada també de la Pia Almoina, perquè durant molts anys va ser Casa de Caritat. L'any 1881 s'utilitzà per primer cop el nom de Centre de Aquarel·listes, amb Tomàs Moragas com a president. Tomàs Moragas no va poder dedicar-se gaire al Centre d'Aquarel·listes, perquè l'any 1882 li fou encarregada la creació de l'escola d'Arts i Oficis de Vilanova i la Geltrú. Aleshores va ocupar la presidència Josep Lluís Pellicer. L'entitat va seguir endavant amb diverses alternatives, amb canvis de local social i amb socis partidaris d'ampliar les activitats i canviar el nom per acollir tota classe de procediments en la pintura, a més d'escultura, ceràmica, etc. L'any 1887 va acordar-se que el nom de la nova entitat seria “Cercle Artístic”. Van haver-hi més canvis de local social ben entrat el segle XX, amb la convivència dels aquarel·listes amb pintors a l'oli, escultors i ceramistes, fins que l'any 1919 els primers van decidir independitzar-se, creant l'Agrupació d'Aquarel·listes de Catalunya que des d'aleshores els aplega.
10. Nº d'inventari 3802
11. L'any 1997 es feu la donació al Museu per part de Maria Isabel Roig Santacana, neta del comitent de l'obra. Nº d'inventari. 5778
12. Nº d'inventari MAM 10.848
13. Voldria deixar constància de l'existència d'una carta que conserva la propietària de l'obra. Es tracta d'una carta de resposta a la propietària per part del nét del pintor, Lluís Cantín Llaverias, i que diu textualment: “[...] no tenia cap notícia d'un quadre fet per ell als 33 anys. Tinc dibuixos a llapis de barques de pesca a la platja de Vilanova però de quadres, res de res. [...] per altra banda, m'atreviria a dir que aquest quadre està pintat des d'un vaixell fondejat a l'antic Club Marítim de Barcelona, doncs el “xinxorro” que hi ha, en la seva proa té pintat el gallardet d'aquest Club”.

- Cal dir que nosaltres sí tenim notícies de diferents quadres que en Llaverias pintà molt abans de l'any 1898, any d'execució de l'obra "Regata", per tant ens estranya aquest comentari per part del seu nét.
14. Precisament en un incendi ocorregut al Club Nàutic van quedar-hi diversos quadres que Llaverias tenia ja fets però que per no carregar havia deixat allà. Fou allà on va trobar bona acollida entre la clientela habitual del *Real Club de Regates*.
 15. Alguns membres destacats del Reial Cercle Artístic foren en Ramon Casas i Santiago Rusiñol, en molts casos responsables d'haver portat a Catalunya la bohèmia parisina. Aquests aires de renovació no foren ben vistos pels sectors més tradicionalistes del Reial Cercle Artístic que decidiren crear una nova institució conforme als ideals que compartien, una reivindicació professional de distanciament de la imatge d'artista bohemí i malèit, comuna aleshores. Es caracteritzaven per una moral rígidament catòlica (que fins i tot prohibia el nu artístic), per un culte a les virtuts familiars i per un desig d'entroncar amb la humilitat dels gremis medievals. Els seus fundadors foren Joan Llimona, Josep Llimona, Antoni Utrillo, Alexandre de Riquer entre d'altres.
 16. L'any 1899 s'inicia en el món del cartellisme però serà una constant al llarg de la seva vida. Els anys vint va fer cartells pel Club Marítim de Barcelona amb motiu de la celebració de regates de rem.
 17. "Anteayer, domingo, vimos expuestos en el salón de actos de los Cuatre Gats, de Barcelona, los carteles anunciadores de nuestro Carnaval. No quedava punto en blanco en las paredes que forman aquel recinto, siendo las fiestas carnaavalescas de esta población la comidilla predilecta del gran número de visitantes que lo invadian por completo. En Pere Romeu ejercia con todos el papel de cicerone, mostrando vivos deseos de pasar aquellos días en esta tan hospitalària villa [...]", Diari de Vilanova, febrer de 1899.
 18. Tres cartells de Llaverias surten publicats a *Prisma. Revista mensual il·lustrada d'Art i Literatura*, núm. 5 i 6, gener-febrer 1931. Un n'ha estat localitzat en una col·lecció particular.
 19. Revista *Quatre Gats*, 16 de febrer de 1899, p.2.
 20. *Diari de Vilanova*, 27 de gener de 1899, p. 2.
 21. Al llarg de la seva vida es dedicarà a la il·lustració de llibres i revistes. Va donar classes als Escolapis del carrer de la Diputació de Barcelona, a l'Escola d'Arts i Oficis i a "La Cultura", títol amb el qual la gent es referia popularment a la institució anomenada Associació de Cultura per a la Dona. A l'Escola Professional de la Dona de la Generalitat hi entrà cap al final de la seva vida, l'any 1936, on va exercir de professor de dibuix. Es tractava de dibuix aplicat a les labors i a la indumentària femenina.
 22. La revista *¡Cu-Cut!* publica el seu últim número el 25 d'abril de 1912. Aquest número estava dedicat a la glossa humorística d'un viatge artístic de l'Orfeó Català a Madrid. La portada, que va il·lustrar precisament Llaverias -*Domesticant les feres*- va molestar gent important i la redacció optà per clausurar la publicació, que el 6 de novembre de 1913 tornà a publicar-se durant un any més.
 23. Joan Garcia Junceda i Supervia (Barcelona 1881-Blanes 1948) fou dibuixant i il·lustrador, un dels caricaturistes catalans més importants de la primera meitat del segle XX. Va col·laborar en un gran nombre de publicacions, entre les quals destaquen *¡Cu-Cut!*, *Papitu*, *Picarol* i sobretot *En Patufet*.
 24. *Tres Solament a Els Homes d'en Patufet*.
 25. Eugeni d'Ors opinava a la mort d'en Llaverias: "El dibuix animalista a Espanya ha desaparegut amb Llaverias, l'obra del qual només han igualat alguns anglesos i alemanys". Sempronio digué: "Llaverias era un especialista en darle voz a los animales. "De quan les bèsties parlaven" y "Encara parles les bèsties", dos libros de M. Folch i Torres, fueron ilustrados por el dibujante de Vilanova con una maestría que, según el crítico Joan Sacs, se iguala a la de los célebres Dulac y Rackhman y supera a nuestros extraordinarios Pellicer y Apele-les Mestres, que gozan legítima fama de animalistes".
 26. *Llaverias. Els Homes d'en Patufet*.
 27. Cal remarcar la capacitat de Llaverias per fer correccions. Antoni Cantín comentava: "el meu sogre va arribar a dominar i a posseir una gran tècnica. A més tenia la rara capacitat de fer-hi rectificacions, amb una "esponja de stría", deixant l'obra convertida en un pastís i després tornava a pintar". "Si l'aquelell-la li pujava de color, agafava una esponja i deixava el color suavitzat", comentava el seu nét, Lluís Cantín Llaverias.
 28. Llaverias ja havia exposat a la Sala Parés a principis de l'any 1904 [la *Il·lustració Catalana* del 24 de gener de 1904] i també l'any 1905.

29. Una postal del 12 de juliol de 1912 des d'Eivissa adreçada a la seva família presenta uns dibuixos de dones eivissenques vistes d'esquena fets per l'artista.
30. *El Resumen*, del 30 d'agost de 1912.
31. Tot i que a Llaverias no li agradava gens el nou temple, reformat per l'arquitecte lloretenc Bonaventura Conill i Montobbio, contribuí amb una tela on es veia, a la llunyania, un gran veler navegant enmig d'un desenfrenat temporal. L'obra, destinada a l'altar del Carme, desaparegué durant la Guerra Civil. L'any 1907, però, per la Diada de Sant Jordi, va col·laborar amb la cessió d'una aquarel·la per reduir despeses.
32. L'estiu de 1919 Josep Carner i Adrià Gual organitzaren un festival de teatre a benefici dels pobres i Llaverias quedà encarregat de la decoració de l'escenografia.
33. El 22 d'agost de 1920 se celebraren a Lloret els Jocs Florals.
34. Representa l'arribada anual de la processó a la platja de Santa Cristina i la pujada al Santuari. L'artista feu un esbós previ i després va pintar *in situ* el paisatge que havia de servir de fons. Més tard, traslladà la tela a una sala de les escoles parroquials que actuà com a estudi improvisat, per on van anar desfilar diverses persones representatives de la vila que li van fer de model, entre les quals la seva filla. Aquest quadre, un oli sobre tela, de l'any 1921, sembla que fou encarregat per un hisendat lloretenc que no l'acabà adquirint pel preu. L'obra fou exposada en diverses ocasions. Durant la guerra fou adquirit pel col·leccionista d'art Santiago Casanovas i, finalment, l'any 1986 l'Ajuntament de Lloret l'adquirirà. S'exposa actualment a Can Saragossa de Lloret de Mar.
35. La història del mas de Can Saragossa segueix el ritme de la història del poble de Lloret. En els seus orígens era un dels masos més antics de la vila. Les reformes modernistes del segle XIX el van convertir en un lloc d'estiueig de luxe fins a la seva reforma com a hotel l'any 1954. Actualment acull el Centre d'Interpretació del Món Iber de Lloret de Mar, que és un centre col·laborador del Museu d'Arqueologia de Catalunya, i la col·lecció pictòrica de Joan Llaverias.
36. Aquest esbós fou regalat pels Cantín Llaverias l'any 1982 a l'Ajuntament i s'exhibeix en una de les parets del cambril de l'ermita.
37. Un dels quals representa la seva filla Montserrat als onze anys, amb una nina a les mans, i l'altre, amb vint-i-vuit anys.
38. Llaverias va fer llargues estades a Montserrat i en va ser també un dels divulgadors del paisatge.
39. *Vell i Nou*, 1 d'abril de 1918.
40. Valentí Castany i Borràs (Barcelona 1898-1965) dibuixant, humorista i comediògraf.
41. Alguns altres fets foren la necessitat d'un canvi de pis dins el mateix immoble on vivia a Barcelona o l'estada al Balneari de Mont-Dore a França.
42. El seu nét explicava que, quan Llaverias morí, els familiars anaren a recollir les
43. Coses de l'artista i trobaren en aquesta barraca de vinya els seus estris i una obra inacabada.
44. Núm. d'inventari 245.
45. Discurs pronunciat pel nét del pintor, Lluís Canín Llaverias, en el moment de fer l'ofrena a Santa Cristina de l'aquarel·la que representa la processó, el dia 24 de juliol de 1982.

BIBLIOGRAFIA

CADENA, J., Catàleg *Exposició-Homenatge Joan Llaverias*, Reial Cercle Artístic de Barcelona, maig –juny 1974.

CASTILLO, Montserrat, *Grans il·lustradors catalans (1905-1939)*, Barcelona, 1997.

DOMÈNECH I MONER, Joan, *Joan Llaverias pintor de LLoret*, Publicació del Museu Municipal de LLoret, n. 3, 1988.

DOMÈNECH I MONER, Joan, *El tarannà festiu de Joan Llaverias*, Revista de Girona, nº 142, setembre-octubre 1990, pp. 76-82.

44 | DOMÈNECH I MONER, Joan, *Llaverias i Santa Cristina*, Butlletí Informatiu de l'Obreria de Santa Cristina. Festa Major, 1988, LLoret de Mar.

DOMÈNECH I MONER, Joan, *Joan Llaverias: Centenari d'una exposició. El pintor va donar a conèixer a Londres una incipient Costa Brava*. Revista de Girona, núm. 266, maig-juny 2011, pp. 58-61.

FONTBONA, Francesc, *El paisatgisme a Catalunya*, 1979.

MARCHI, Maria Bàrbara, *El Cercle Artístic de Sant LLuc (1893-2009). Història d'una institució referent per a la cultura barcelonina*, Tesi Doctoral. Universitat de Barcelona, 2011.

PUIG ROVIRA, Francesc X., *Catàleg Exposició-Homenatge a Joan Llaverias*, Biblioteca-Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú, gener 1974.

ROSICH SALVÓ, Mireia, *Donacions rebudes al Museu Balaguer des de 1985 fins als nostres dies*. Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer, octubre 2008.

Catàleg Exposició-Homenatge Joan Llaverias, Ajuntament de Lloret de Mar, 1983

Catàleg Exposición-Homenaje Juan Llaverias, Lloret de Mar, 1952

Exposició Inaugural de la “Col·lecció Llaverias”, Centre Cultural Verdaguier, Lloret de Mar, 1987

Diaris i revistes

Diari de Vilanova, Vell i Nou, La Il·lustració Catalana, Prisma. Revista Mensual il·lustrada d'Art i literatura, El Correo Catalán, Recull, La Democràcia, La Vanguardia, etc.